

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. На сьогодні для України сільське господарство є ключовою галуззю, яка має досить потужний інвестиційний потенціал. В умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці України, саме сільське господарство як галузь підтверджує своє стратегічного значення для країни. Розвиток галузі аграрного виробництва потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити продовольчу безпеку держави, конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва та зростання експортного потенціалу. Нарощування обсягів інвестицій і підвищення ефективності їх використання у аграрному виробництві – необхідна умова подальшого розвитку сільського господарства України.

Особливістю діяльності у аграрному виробництві є те, що вона здійснюється в умовах суттєвого скорочення фінансових можливостей інвесторів у зв'язку з поширенням кризи на фінансовий і реальний сектори національної економіки. Саме для отримання додаткових фінансових ресурсів підприємство має бути інвестиційно привабливим.

Аналіз останніх публікацій. Вагомий внесок в теорію забезпечення стійкості діяльності, оцінки ефективності інвестиційної привабливості зробили вітчизняні науковці: К. С. Берестовий, Л. М. Борщ, В. П. Галушко, О. І. Гуторов, М. С. Герасимчук, С. О. Гуткевич, М. І. Кісіль, П. А. Лайко, Т. В. Майорова, А. А. Пересада, П. Т. Саблук, П. А. Стецюк, В. П. Савчук та ін.

При написанні даної статті заслуговують на увагу праці іноземних вчених та дослідників з питань забезпечення ресурсами підприємств агросфери на засадах інвестування: Б. Браян, Д. Пенсон, К. Еріксон, Л. Гітмен та М. Дункан.

При цьому, значна частина питань, пов'язаних з дослідженням економічної сутності та оцінки стійкості сільськогосподарських підприємств, ще залишається не розкритою чи потребує удосконалення.

Метою є дослідження окремих методологічних питань оцінки стійкості агропідприємств на різних рівнях та розробка на цій основі концепції економічного механізму підприємств аграрного виробництва в Україні.

Результати дослідження. В умовах дефіциту інвестиційних ресурсів суб'єкт, що має власні засоби чи можливість залучити їх тим чи іншим чином, завжди стоїть перед вибором регіону, галузі та підприємств, де буде реалізовано інвестиційний проект. Основою такого вибору є оцінка інвестиційної привабливості об'єкта інвестування, яка повинна давати відповідь на запитання: куди, коли і скільки ресурсів може направити інвестор у процесі реалізації інвестицій. Для того щоб оцінити і здійснювати управління інвестиційною привабливістю підприємств, необхідно вміти максимально точно визначити вплив окремих чинників на інвестиційну привабливість.

Оскільки в різних наукових джерелах не існує одностайного визначення чинників впливу на інвестиційну привабливість підприємств, то необхідно провести аналіз, який допоможе встановити чітку структуру інвестиційної привабливості підприємств.

Так, науковець С. Буткевич, класифікуючи чинники, що впливають на інвестиційну привабливість України, поділяє їх на дві групи: позитивні та негативні. До позитивних чинників відповідно увійшли наступні: розвинута виробнича інфраструктура; місткий ринок; сприятливі природні умови; велика чисельність населення; високий рівень кваліфікації кадрів; низький рівень конкуренції. До негативних чинників відносять: нерозвинений фінансовий ринок; низький рівень гарантій для іноземних інвесторів; низькі темпи приватизації; довга процедура реєстрації підприємств; низький рівень економічної безпеки, негативний міжнародний рейтинг.

Незважаючи на деяку категоричність формування негативних чинників, слід зазначити, що саме на такий їх набір дуже часто вказує більшість зарубіжних рейтингових агенцій [3, С.72].

Відомо безліч методик оцінки інвестиційної привабливості підприємства. Однак всі вони мають певні недоліки, а саме:

- багато методів, що запозичені в іноземних авторів, спрямовані, в основному, на фінансові, а не на реальні інвестиції;
- запозичені методи, що стосуються саме реальних інвестицій, розроблені для умов стабільної економіки, де чітко проявлені всі економічні закони і не адаптовані до економічної ситуації України;
- більшість методів заснована на аналізі безсистемних наборів показників фінансового стану підприємства, тобто носить ретроспективний характер, тоді як інвестора цікавлять результати майбутньої діяльності;
- багато методів засновано на експертній оцінці і мають характер невизначеності, бо відображають суб'єктивну думку експертів.

Поняття «оцінка» завжди припускає порівняння об'єкта з певним еталоном, стандартом, нормативом або з іншим об'єктом. Оцінка інвестиційної привабливості підприємства повинна припускати порівняння результатів її виміру з результатами виміру інвестиційної привабливості інших підприємств або з максимально можливою величиною показника, якщо її можна встановити з метою ухвалення рішення про доцільність інвестування.

Необхідно зауважити, що проблема оцінки інвестиційної привабливості підприємства може бути вирішена лише після визначення усіх факторів, що впливають на її рівень як зовні, тобто з боку держави, регіону та галузі, так і із середини, із боку самого підприємства. Виходячи із цього, оцінку інвестиційної привабливості підприємства треба проводити за двома напрямками з урахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів впливу [7, С. 52].

Нині вчені-економісти і практики не дають чіткого визначення сутності інвестиційної привабливості підприємства, а також не визначають однотипних показників, що її характеризують.

На оцінному етапі насамперед слід зібрати дані, які необхідні для подальших розрахунків. Інформаційною базою запропонованих показників є річна звітність обраних підприємств, а саме Ф. № 1 – Баланс, Ф. № 2 – Звіт про фінансові результати, Ф. № 5 – Примітки до річної фінансової звітності, Ф. № 50-сг – Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств, дані районного управління земельних ресурсів, районного управління статистики.

Розрахунки слід проводити в динаміці, тобто необхідно зібрати інформацію і розрахувати оцінні показники за три останні роки. Одним із негативних моментів, що впливає на формування негативного «іміджу» аграрного сектору в очах потенційних інвесторів, є те, що інформація про інвестиційну привабливість сільськогосподарських підприємств майже недоступна для них [1, 5, 6].

Для наглядної демонстрації окремих елементів згаданих вище методик оцінки, в якості об'єкта дослідження було обрано одне з аграрних підприємств Сумської області, яке почало свою роботу в 2005 році. З 2006 року спеціалізується на вирощуванні зернових і технічних культур. Господарство за станом на 2017 рік має в обробці 5,2 тис. га ріллі. Середня чисельність працівників у звітному році порівняно з базисним збільшилася у 2 рази та склала 91 особу.

У товаристві відроджується традиційно районні галузі овочівництва й картоплярства. У господарстві проведена реконструкція й переустатковане зерносховище під картоплесховище ємністю 3 тис. тон. Придбане встаткування для сортування й очищення картоплі, яке введено в експлуатацію в 2014 році. У цьому ж році почате будівництво нового сучасного овочесховища ємністю на 10 тис. тонн. Також триває будівництво цеху по сортуванню овочів і картоплі. У травні 2016 року введена в експлуатацію зрошувальна система для вирощування овочів відкритого ґрунту на площі 500 га.

За останні роки в господарстві повністю оновлений машинно-тракторний парк. Керівництво та фахівці підприємства постійно працюють над

поліпшенням родючості ґрунту, підвищенням урожайності сільськогосподарських культур і економічного розвитку підприємства.

Таблиця 1 – Динаміка основних економічних показників сільськогосподарського підприємства

Показники	Значення за роками			Відношення 2017 р. до 2015 р., %
	2015	2016	2017	
Вироблено валової продукції в співставних цінах на:				
-100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	4,7	4,8	4,8	102,0
-1 робітника, тис. грн.	4,9	3,3	5,9	120,4
-100 грн. основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення, грн.	11,0	18,6	39,1	3,5 р.
Товарна продукція на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	2,8	4,8	4,8	171,4
Валовий прибуток (збиток) на:				
-100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	0,3	0,5	0,5	166,6
-1 робітника, тис. грн.	0,9	1,3	2,9	3 р.
Чистий прибуток (збиток) на:				
-100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	-0,06	0,09	0,10	1,7 р.
-1 робітника, тис. грн.	-0,16	0,27	0,28	175,0
Рівень рентабельності (збитковості), %	-2,4	2,9	3,2	5,6 р.

Порівнюючи обсяги виробництва валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь у 2017 році, порівняно з 2015 роком, слід зазначити, що вони виросли на 2,0 %, що стало наслідком збільшення виробництва валової продукції на 25 тис. грн. Одночасне збільшення виробництва валової продукції та чисельності робітників призвело до зростання значення показника виробництва валової продукції на одного робітника на 20,4 %. Товарна продукція на 100 га сільськогосподарських угідь у 2017 р. порівняно з 2015 р. збільшилась на 71,4 %. Аналогічна ситуація спостерігається щодо валового прибутку на 100 га сільськогосподарських угідь, він збільшився на 66,6 %, а на одного робітника у 3 рази.

Чистий прибуток на 100 га сільськогосподарських угідь у 2017 р. в порівнянні з 2015 р. зріс у 1,7 рази, а на одного робітника на 75 %. Ці зміни, в свою чергу, призвели до зміни рівня збитковості до рівня рентабельності у 5,6 разів.

При аналізі фінансового стану господарства було встановлено, що валюта балансу у 2017 році у порівнянні із 2015 роком збільшилася на 67881,0 тис. грн. Таке збільшення відбулося за рахунок збільшення розміру валюти розділу «Необоротні активи» на 52 608 тис. грн., виробничих запасів – на 1 511 тис. грн., незавершеного виробництва – на 2 259 тис. грн. та готової продукції – на 12 057 тис. грн.

Це свідчить про поживлення діяльності підприємства на ринку. У звітному році відбулося зменшення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на 2 225 тис. грн. та дебіторська заборгованість а розрахунками з бюджетом – на 21 тис. грн. У 2017 році спостерігається збільшення грошових коштів у національній валюті на 16 тис. грн., що є позитивним для підприємства.

Загальна сума пасиву збільшився на 77 130 тис. грн. Дане збільшення джерел утворення пасивів зумовлено в основному збільшенням кредиторської заборгованості за товари, роботи послуги на 20 016 тис. грн.

Сума власного капіталу та забезпечення майбутніх витрат і платежів перевищує суму необоротних активів у 5 разів, що є позитивним і свідчить про те, що на підприємстві основні засоби сформовані за рахунок власних коштів.

На протязі звітного періоду відбувається уповільнення обертання активів, у результаті чого тривалість одного обороту активу збільшилася на 190 днів. Це є негативним для діяльності підприємства, оскільки для проведення своєї діяльності у звітному році підприємство залучило додаткові фінансові ресурси.

Всі показники рентабельності є позитивними, але у порівнянні з 2015 роком їхні значення зменшилися. Не зважаючи на це підприємство є рентабельним та привабливим для інвесторів.

У звітному періоді у порівнянні із базисним сума дебіторської заборгованості зменшилась на 570 тис. грн. в основному за рахунок зменшення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на 2 225 тис. грн. та за рахунок зменшення дебіторської заборгованості за розрахунками з бюджетом на 21 тис. грн. За дебіторською заборгованістю за виданими авансами спостерігається збільшення на 3 тис. грн., із внутрішніми розрахунками – на 1 670 тис. грн. та іншої дебіторської заборгованості – на 3 тис. грн.

Кредиторська заборгованість збільшилася на 20 192 тис. грн. Причиною цього стало збільшення кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги на 20 016 тис. грн., поточних зобов'язань за розрахунками на 176 тис. грн., що є не дуже позитивним для діяльності підприємства.

При цьому позитивним є зменшення терміну погашення кредиторської заборгованості за період, що аналізується на 20 днів. Дебіторська заборгованість у звітному році на 2 дні погашається повільніше, ніж кредиторська. Це свідчить про достатньо раціональне використання коштів.

Слід відмітити, що показник грошової платоспроможності має нульове значення; показник розрахункової платоспроможності зменшився на 1,6; показник ліквідної платоспроможності зменшився на 1,5, а показник критичної ліквідності – на 1,7.

В умовах ринкових відносин забезпечення стійкості підприємства є однією з найбільш важливих проблем, оскільки недостатня фінансова стійкість може привести до неплатоспроможності і відсутності у підприємства коштів для розвитку.

Фінансова стабільність підприємства є однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства. Значення показників фінансової стійкості представлені у таблиці 2.

Слід зазначити, що коефіцієнт автономії за період, що аналізується залишився без змін. Це свідчить про високий рівень концентрації власного капіталу (80 %), таким чином підприємство може частково погашати свої борги за рахунок власних коштів.

Таблиця 2 – Значення показників фінансової стійкості підприємства

Показники	Значення за роками:			Відхилення 2017 р. до 2015 р., +/-
	2015	2016	2017	
Показник співвідношення власних і залучених коштів	5,2	4,6	3,8	-1,4
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,5	0,3	0,2	-0,3
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними джерелами фінансування	3,1	0,9	0,5	-2,6
Коефіцієнт стійкого фінансування	0,8	0,8	0,8	0,0
Коефіцієнт реальної вартості майна	0,1	0,1	0,2	-0,1
Коефіцієнт автономії (концентрації власного капіталу)	0,8	0,8	0,8	0,0
Коефіцієнт фінансової залежності	1,2	1,3	1,3	0,1
Коефіцієнт фінансової стійкості	4,2	3,6	3,1	-1,1

Обернений показник – коефіцієнт фінансової залежності є високим. Він показує, що у формуванні активів вкладено 3,8 грн., з яких 1,3 грн. – позичені. Найбільшу загальну оцінку фінансової стійкості дає коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів (коефіцієнт фінансової стійкості). Значення цього показника свідчить про те, що сума власних коштів на 3,8 грн. перевищує суму залучених коштів, що на 1,4 грн. менше, ніж у базовому періоді.

Коефіцієнт фінансової стійкості у 2017 році у порівнянні з 2015 роком зменшився на 1,1. Це свідчить про погіршення фінансового стану.

Про раціональність розрахунку та ефективність використання власного капіталу свідчить також значення коефіцієнта маневреності. При оптимальному значенні цього коефіцієнта більше 0,5 станом на кінець 2017 року воно становить 0,2, що на 0,3 менше, ніж у 2015 році.

Варто відмітити, що у аналізованого підприємства передкризовий рівень стійкого фінансування і свідчить про залежність підприємства від короткострокових залучених джерел покриття.

Найбільшу загальну оцінку фінансової стійкості дає коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів (коефіцієнт фінансової стійкості). Значення цього показника свідчить про те, що сума власних коштів на 3,8 грн. перевищує суму залучених коштів, що на 1,4 грн. менше, ніж у базовому періоді. Коефіцієнт фінансової стійкості у 2013 році у порівнянні з 2015 роком зменшився на 1,1.

Отже, в умовах ринкових відносин забезпечення фінансової стійкості підприємства є однією з найбільш важливих проблем, оскільки недостатня фінансова стійкість може привести до неплатоспроможності і відсутності у підприємства коштів для розвитку. Для стабілізації господарської діяльності та переоснащення виробництва з поліпшення якості виробленої продукції господарству необхідні інвестиції.

Основною умовою нарощування виробничих потужностей, подолання спаду виробництва в сільському господарстві, досягнення фінансової стабільності і підйому його економіки, є поживавлення інвестиційної діяльності.

Обов'язковими елементами інвестиційної діяльності в ринкових умовах є наступні:

- вибір проектів, які будуть конкурентоздатними;
- швидка окупність витрат;
- економічне обґрунтування інвестицій із врахуванням особливостей діяльності підприємства;
- визначення ефективності маркетингових програм конкурентів.

Нинішній стан сільськогосподарських підприємств не готовий до ефективного освоєння ринку інвестицій. Неготовність проявляється й у потенційних інвесторів у зв'язку з високими ризиками, пов'язаними з незахищеністю прав власності та великою ймовірністю неповернення авансованих коштів.

Одним із пріоритетних напрямів становлення і розвитку сільськогосподарського інвестування є відновлення його основних засобів на основі інвестиційного ресурсу.

Особливістю інвестиційних вкладень в основні засоби виробництва є те, що ефект від них проявляється не відразу, а після їх освоєння. Окупність інвестицій в сільському господарстві дуже низька, і тому для прийняття рішення із залучення інвестицій, необхідно оцінити основні засоби в площині економічної ефективності їх використання [2, С. 89].

Основним критерієм економічної ефективності інвестиційних вкладень у процес відновлення основних засобів виробництва є традиційна сукупна і повна їх віддача. Прояв максимального ефекту у використанні засобів праці, визначеного обсягами виробництва залежно від шляхів інвестування, на нашу думку, виступає своєрідною стратегією економічного розвитку вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників.

Підвищення ефективності використання основних засобів – одне із основних завдань у вирішенні проблеми господарського процесу, від якого залежить конкурентоспроможність сільгоспвиробників [3, 4].

При цьому повинні виконуватись такі принципи:

- послідовність децентралізації інвестиційного процесу на основі розвитку різноманітних форм господарювання;
- підвищення частки внутрішніх джерел накопичень для фінансування інвестиційних проектів;
- державної підтримки товаровиробників за рахунок централізованих інвестицій;
- розширення гарантій сумісного державно-комерційного фінансування інвестиційних проектів;
- державних цільових програм фінансування інвестиційних проектів виробничого призначення [9, С. 48].

Таким чином, для покращення інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки необхідно забезпечити прогнозованість і гарантованість

виконання бюджетних програм з дотриманням економічних законів вартості, обігу коштів, пропорційності та інше, забезпечити довгострокове пільгове фінансування, сприяти розвитку непрямих державних методів впливу на процес відновлення основних засобів аграрного виробництва.

Висновок. Сьогодні доводиться констатувати, що вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники володіють слабкою матеріально-технічною базою. Для галузі притаманні низькі темпи структурно-технологічної модернізації, оновлення основних фондів та відновлення природньо-ресурсного потенціалу. Однак, підприємствам галузі притаманний необхідний інвестиційний потенціал, в тому числі, завдяки наявності такого стратегічного активу як земля сільськогосподарського призначення. Саме з цим активом будуть пов'язані наступні програми та моделі формування (забезпечення) економічної стійкості підприємств, а також обсяг та якість саме землі будуть визначати активність та зміст рішень відповідних інвесторів.

В свою чергу, розвиток підприємств галузі та зростання конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, в цілому, значною мірою залежать від обсягів та доступності до інвестиційних ресурсів. Удосконалення інвестиційного забезпечення аграрних виробників має важливе значення для функціонування економіки, адже здійснює вплив на макроекономічну ситуацію, поліпшує соціальний розвиток села.

Особливий інтерес в рамках удосконалення вітчизняної практики інвестиційного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників викликають форми та способи інвестицій, критерії відбору позичальників, об'єкти інвестування та вимоги щодо забезпечення, а також порядок та умови встановлення вартості таких фінансових ресурсів.

Список використаної літератури.

1. Брюховецка Н. Ю. Оцінка інвестиційної привабливості підприємства: визначення недоліків деяких існуючих методик / Н. Ю. Брюховецька, О. В. Хасанова // Економіка промисловості. – 2012 . – № 44. – С. 110-117.

2. Буряк А. В. Інвестиційно-інноваційне прискорення розвитку аграрних підприємств : монографія /А. В. Буряк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2014. – 204 с.
3. Буткевич С. А. Инвестиционная привлекательность аграрного сектора экономики : монография / С. А. Буткевич. – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2011. – 251 с.
4. Гальчинский А. Становление инвестиционной модели экономического роста Украины / А. Гальчинский, С. Левочкин // Экономика Украины. – 2011 – № 6.– С. 4-11.
5. Дмитриев И. В. Институциональные и организационные особенности кредитования сельскохозяйственных предприятий в зарубежной практике / Дмитриев И. В. // Банковские услуги. – 2011. – № 1. – С. 29-39.
6. Кузьмин И. Финансово-кредитное обеспечение сельского хозяйства в развитых странах / Кузьмин И. // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2014. – № 1. – С. 112-121.
7. Макарий Н. П. Оцінка інвестиційної привабливості українських підприємств / Н. П. Макарий // Економіст. – 2014. – № 10. – С. 52-54.
8. Носова О. В. Оцінка інвестиційної привабливості України : основні підходи / О.В. Носова // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 3. – С. 119-137.
9. Череп А. В. Ефективність використання основних фондів підприємства / А. В. Череп, А. А. Клименко // Держава та регіони. – 2016 – № 6. – С. 214-217.